

HELSINGIN YLIOPISTO

Sosioekonominen identiteetti korkeakouluopiskelijoiden välisen eriarvoisuuden aiheuttajana

Sosiaalipsykologian kandidaatintutkielma

Laatija:
Saara Korhonen

Ohjaaja:
Dosentti Miira Niska

26.5.2023
Helsinki

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Sosiaalitieteiden kandiohjelma

Opintosuunta: Sosiaalipsykologia

Tekijä: Saara Korhonen

Työn nimi: Sosioekonominen identiteetti korkeakouluopiskelijoiden välisen eriarvoisuuden aiheuttajana

Työn laji: kandidaatintutkielma

Kuukausi ja vuosi: toukokuu 2023

Sivumäärä: 24

Avainsanat: sosioekonominen identiteetti, sosioekonominen asema, korkeakoulutus, eriarvoisuus

Ohjaaja: Miira Niska

Tiivistelmä:

Sosioekonominen asema on ihmisen elämään ja kokemuksiin laajalti vaikuttava tekijä, joka voidaan määritellä subjektiivisesti tai objektiivisesti. Se kuvaa ihmisen varallisuutta, koulutuksen tasoa ja ammattia, ja voi muuttua läpi elämän. Muutokset eivät tapahdu itsestään, sillä sosioekonominen asema liittyy tiiviisti myös identiteettiin. Sosioekonominen asema vaikuttaa ihmisen arvoihin, normeihin ja käyttäytymiseen. Se on pohja ihmisen sosioekonomiselle identiteetille, joka koostuu niistä sosioekonomisista konteksteista, joihin ihminen elämänsä aikana kuuluu. Muutoksia näiden välillä on työstettävä, jotta ihminen sopeutuu kuhunkin kontekstiin.

Korkeakouluttautuminen on yleinen tapa tavoitella korkeampaa sosioekonomista asemaa. Korkea sosioekonominen asema on toivottu lopputulos, sillä se tarkoittaa parempaa hyvinvointia ja taloudellista vakautta. Matalasta sosioekonomisesta asemasta tulevilla voi kuitenkin olla vaikeuksia sopeutua korkeakoulun kulttuuriin, sillä korkeakoulut noudattavat korkealle sosioekonomiselle asemalle tyypillisiä normeja. Tästä seuraa kulttuurisen epäsopivuuden kokemus, joka aiheuttaa kokijassaan epämukavuuden tunnetta ja vaikuttaa negatiivisesti muun muassa akateemiseen suoriutumiseen, yhteisön löytämiseen ja hyvinvointiin. Kulttuurinen epäsopivuus osoittaa, ettei ihmisen kokemus omasta sosioekonomisesta asemastaan ole linjassa sen kanssa, mitä ympäristö odottaa häneltä. Tämä johtaa identiteettiepävarmuuteen.

Identiteettiepävarmuus on kytköksissä sosioekonomisen aseman työstämiseen ja pyrkimykseen pitää identiteetti ja minäkuva ehjinä sosioekonomisista muutoksista huolimatta. Tämä on taakka opiskelijan voimavaroille, joiden pitäisi riittää myös akateemiseen suoriutumiseen. Koska korkeasta sosioekonomisesta asemasta tulleet opiskelijat sopeutuvat helposti korkeakoulujen normeihin, eivät he koe identiteettiepävarmuutta. Tämä säästää heidän voimavarojaan, mikä suurentaa heidän etulyöntiasemaansa korkeakoulukontekstissa entisestään. Sosioekonominen identiteetti toimii siis eriarvoistavana tekijänä opiskelijoiden välillä.

Eriarvoisuus ei jää ainoastaan korkeakoulun aikana koetuksi takaiskuksi eikä koske vain akateemista suoriutumista. Ilman tukea kulttuurinen sopeutumattomuus ei ehdi tasoittua korkeakoulun aikana ja eriarvoisuusvaikutukset siirtyvät työpaikoille. Jos sosioekonomisen identiteetin muutos ei onnistu, voi myös koulutuksella tavoiteltu objektiivisen sosioekonomisen aseman muutos jäädä saavuttamatta. Lisäksi hajanainen identiteetti aiheuttaa kantajalleen stressiä ja pahoinvointia.

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	3
1 Johdanto	5
2 Käsitteet ja teoria	8
2.1 Sosioekonominen asema	9
2.1.1 Käsitteistä	9
2.1.2 Objektivinen ja subjektiivinen sosioekonominen asema	10
2.2 Sosioekonominen identiteetti	11
2.2.1 Sosioekonomisen identiteetin muodostuminen	12
2.2.2 Identiteettiepävarmuus	14
3 Korkeakoulu sosioekonomisena kontekstina	15
3.1 Sopeutuminen korkeakouluun	17
3.2 Korkeakouluyhteisö	20
3.3 Työelämä	21
4 Lopuksi	23
Lähteet	25

1 Johdanto

Sosioekonominen asema vaikuttaa lukuisilla tavoilla yksilön elämään. Suorien vaikutusten, kuten varallisuuden tuomien vapauksien tai saman sosioekonomisen taustan jakavista koostuvan lähipiirin lisäksi vaikutukset ylettyvät tapoihin ajatella, käyttäytyä ja toimia erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa (Manstead, 2018).

Sosioekonomisesta asemasta on tehty laajasti yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, mutta myös tutkimusta muilla tieteenaloilla. Se on tyypillinen muuttuja ja taustatekijä monien eri alojen tutkimuksissa. Suuressa osassa sosioekonomista asemaa käsittelevää tutkimusta sosioekonomiselle asemalle on tavalla tai toisella määritelty objektiiviset vaikuttimet, joiden perusteella sosioekonominen asema määräytyy. Tyypillisesti näitä ovat tulotaso, koulutus ja ammatti, tai yksi tai kaksi näistä (esim. Tang & Tan, 2022).

Sosiaalipsykologisen ja psykologisen näkökulman mukaista tutkimusta, jossa sosioekonominen asema nähdään subjektiivisesti määriteltynä tai osana identiteettiä, on tehty enenevässä määrin viimeisen noin viidentoista vuoden aikana (Destin, Rheinschmidt-Same, & Richeson, 2017). Sosioekonomisen aseman voi nähdä identiteettikysymyksenä erityisesti sosiaalisen identiteetin kautta. Ihmiset identifioituvat ryhmäksi niiden ihmisten kanssa, joiden kanssa he ovat samantasoisessa sosioekonomisessa asemassa, koska jakavat näiden kanssa arvoja, normeja ja kulttuurisia käytänteitä (Tajfel, 1981; Kraus & Keltner, 2009). Näin sosioekonominen asema tuottaa sosiaalisen ryhmän, jonka jäsenyyden ihminen liittyy osaksi sosiaalista identiteettiään.

Sosioekonominen asema on demografinen tekijä ja osa yksilön identiteettiä. Se kuitenkin poikkeaa monesta muusta demografisesta tekijästä, esimerkiksi sukupuolesta, niin sanotun joustavuutensa takia. Se voi muuttua, ja monella muuttuukin, useaan otteeseen elämänkaaren aikana. Muutokset noudattelevat tiettyjä kaavoja, mutta ovat kuitenkin yksilöllisiä. Tyypillisiä elämäntilanteita, joissa sosioekonominen asema voi muuttua ovat esimerkiksi opiskelusta työelämään tai päinvastoin siirtyminen sekä eläkkeelle tai leskeksi jääminen (Cornman, Goldman, Collins, Glej, Hurng, & Weinstein, 2012).

Yksilön kokemus omasta sosioekonomisesta asemastaan ei muun muassa tämän joustavuuden vuoksi synny täysin loogisesti tai yksiselitteisesti. Tästä syystä sosioekonomisen aseman tutkimuskenttä käsittelee objektiivisen sosioekonomisen aseman lisäksi myös subjektiivista, itsearvioitua sosioekonomista asemaa. Tämä käsitys omasta asemasta yhteiskunnassa muovaa ihmisen identiteettiä ja ajatusmaailmaa (Kraus & Keltner, 2009), eivätkä sen vaikutukset aina vastaa sitä, mitä objektiivisen sosioekonomisen aseman perusteella voitaisiin olettaa (Moss, Kelly, Bird, Nutting, & Pickett, 2023). Destin ym. (2017) katsovat, että subjektiivisen sosioekonomisen aseman pohjalta yksilölle rakentuu myös sosioekonominen identiteetti (status-based identity), joka on yksittäistä subjektiivista arviota kokonaisvaltaisempi käsitys omasta sosioekonomisesta asemasta.

Tämän kirjallisuuskatsauksen keskiössä on sosioekonominen identiteetti ja sen muutokset. Kuvaan, miten sosioekonominen identiteetti vaikuttaa siihen, miten korkeakouluopiskelijat sopeutuvat korkeakouluympäristöön, sekä miten sosioekonomiseen asemaan liittyvät tekijät voivat toimia korkeakouluopiskelijoiden välistä eriarvoisuutta aiheuttavana mekanismina. Sosioekonomisen identiteetin tutkimuskentällä on tehty paljon tutkimusta erityisesti korkeakouluopiskelijoista, jotka tulevat heikommista sosioekonomisista taustoista. Tämä johtuu siitä, että korkeakoulut ovat historiallisesti olleet saavutettavissa vain jo valmiiksi korkeasta sosioekonomisesta asemasta tuleville, mutta nykyään korkeakouluihin hakeutuu jatkuvasti kasvavia määriä matalan sosioekonomisen taustan opiskelijoita, joiden kumpikaan vanhempi ei ole korkeakoulutettu (esim. Soria & Stebleton, 2012). Korkeakoulujen saavutettavuus erilaisista sosioekonomisista taustoista tuleville lisää tasa-arvoa, taloudellista vakautta ja yhtäläisiä mahdollisuuksia parempaan elämään.

Tällainen sosioekonomisen identiteetin muutoksiin keskittyvä tutkimus tuo esille olennaista tietoa rakenteellisesta epätasa-arvosta, ja selittää eriarvoisuuden esiintymistä tilanteessa, jossa yksilö on näennäisesti jo onnistunut kohentamaan sosiaalista asemaansa. Osoitan kirjallisuuskatsauksessani, ettei pelkkä korkeakoulutuksen piiriin pääseminen eliminoi sosioekonomiseen asemaan liittyvää eriarvoisuutta, sillä sosioekonominen identiteetti vaikuttaa myös silloin, kun objektiivinen sosioekonominen asema on muuttumassa tai muuttunut. Aiheen

tutkimus on tärkeää, sillä se luo mahdollisuuksia kehittää tapoja vähentää sosioekonomista eriarvoisuutta.

Luvussa 2 määrittelen tutkielmassa käytettävät aiheen kannalta keskeiset käsitteet, ja avaan tarkemmin eroja objektiivisen ja subjektiivisen sosioekonomisen aseman välillä. Pohjustan sosioekonomisen aseman käsitettä lyhyesti perinteisellä luokkateorialla, jolla on ollut merkittävä rooli sosioekonomisen aseman tutkimuksessa. Lopuksi esittelen Destinien ym. (2017) kehittämän teorian sosioekonomisesta identiteetistä (status-based identity), jota käytän kirjallisuuskatsauksen analyysissä teoreettisena viitekehyksenä. Kuvaan tässä yhteydessä yksityiskohtaisemmin sosioekonomisen identiteetin käsitettä ja muodostumisprosessia sekä identiteettiepävarmuuden käsitettä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään aiheesta tehtyä tutkimusta ja sen tuloksia luvussa 3.

2 Käsitteet ja teoria

Sosioekonomisen aseman ja identiteetin tutkimuskentällä on runsaasti limittäisiä käsitteitä. Ne kuitenkin harvoin sulkevat toisiaan pois, eikä käsitteiden käyttöön liity selkeitä, voimakkaasti kilpailevia koulukuntia. Kyse on usein sävyeroista: on esimerkiksi esitetty, että luokan käsitteeseen verrattuna sosioekonomisen aseman käsite keskittyy taloudelliseen asemaan ja näin neutralisoi tai vähättelee luokkaan liitettyä sosiaalista ulottuvuutta ja kamppailua (esim. Mulcahy & Martinussen, 2023). Tarkoitukseni ei ole osoittaa tässä luvussa esiteltyjen käsitteiden olevan jollain tapaa parempia kuin vaihtoehtoisten käsitteiden, vaan yksinkertaisesti selventää sitä, mitä käsitteitä käytän tässä kirjallisuuskatsauksessa.

Myös tapoja jäsentää sosioekonomisen aseman aihetta on useita. Sosioekonomisen aseman objektiivista ja subjektiivista ulottuvuutta tarkastellaan toisinaan erillään, mutta usein ulottuvuuksia yhdistetään ja niiden väliltä etsitään yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia (esim. Bullock & Limbert, 2003). Sekä objektiivista että subjektiivista sosioekonomista asemaa tutkitaan sosiaalipsykologiassa pääsääntöisesti kahdesta näkökulmasta: kognitiivisesta ja kulttuurisesta (Destin ym., 2017).

Sosiaalisen kognition näkökulman tutkimus selittää sosioekonomisen aseman vaikutusta kognitioon ja kognition eroja matalamman ja korkeamman sosioekonomisen aseman välillä. Kulttuurinen näkökulma lähestyy sosioekonomista asemaa sosiaalisten kontekstien kautta. Matalassa ja korkeassa sosioekonomisessa asemassa elävät ihmiset sijoittuvat erilaisiin instituutioihin, sosiaalisiin ympäristöihin ja olosuhteisiin, jotka ovat perustavanlaatuisesti yhteydessä kulttuuriin. Kokemus sosioekonomisesta asemasta syntyy sosiokulttuurisessa kontekstissa, jonka katsotaan toimivan kehyksenä sille, millaisiksi yksilön maailmankatsomus ja sosiaaliset toimintatavat muodostuvat. (Destin ym., 2017.)

Tässä kirjallisuuskatsauksessa en sitoudu kognitiiviseen enkä kulttuuriseen näkökulmaan, vaan tuon esiin selityksiä käsittelemilleni ilmiöille molemmista näkökulmista. Sosioekonomisen identiteetin lähestymistapa on otollinen konteksti tuoda esiin kognition ja kulttuurin näkökulmien yhtymäkohtia.

2.1 Sosioekonominen asema

Sosioekonomisen aseman tutkimuksen juuret ovat perinteisessä luokkateoriassa. Marxistisen jaon mukaan luokka määräytyy objektiivisesti sen mukaan, mikä ihmisen suhde on tuotantovälineisiin. Omistajat kuuluvat porvaristoon (bourgeoisie) ja työtään myyvät proletariaattiin. Tämän luokkajako on ollut selkeä ja horjumaton. (Manstead, 2018.)

Nyky-yhteiskunnassa luokkajako ei työmarkkinoiden rakenteen muutoksen seurauksena voi olla yhtä yksiselitteinen, sillä väestö ei jakaudu ainoastaan omistavaan yläluokkaan ja työtä tekevään alaluokkaan. On muodostunut keskiluokka, johon lukeutuvat muun muassa johtaja- tai asiantuntija-asemissa työskentelevät. (Manstead, 2018.) Luokan käsitteen menettäessä tarkkarajaisuuttaan, on sen relevanssi yhteiskunnan kuvaajana vähentynyt. Jotkut sosiologit ovat argumentoineet jopa koko luokkakäsitteen kuolleen (death of class argument) (Bottero, 2004).

Identifikaatio luokkaan on ajan kanssa vähentynyt, myös aiemmin hyvin vahvasti luokkahierarkkisissa yhteiskunnissa kuten Iso-Britanniassa. Ihmiset eivät enää liitä identiteettiään luokkaan. Luokkaidentifikaatiossa on myös selkeitä vääristymiä: erityisesti objektiivisesti korkeimpiin ja matalimpiin luokkiin lukeutuvat ovat taipuvaisia identifioimaan itsensä “väärin” keskiluokkaan tai työväenluokkaan. (Bottero, 2004.) Luokkaidentifikaatiossa on myös kulttuurisia eroja. Britanniassa huomattavasti todellista työväenluokkaa suurempi joukko identifioi itsensä työväenluokkaan. Työväenluokkaan lukeutuvissa ammateissa työskentelee vain noin neljännes väestöstä, mutta silti 60 % kokee kuuluvansa työväenluokkaan. (Evans & Mellon, 2016.) Yhdysvalloissa taas useat alemmistakin luokista kokevat painetta identifioitua keskiluokkaan sekä odottaa ja tavoitella sosioekonomisen asemansa nousua (Bullock & Limbert, 2003).

2.1.1 Käsitteistä

Vaikka luokan rajat ovat hämärtyneet, eivät luokkaerot ole kadonneet. Sen sijaan luokka korostuu hierarkkisina vertauksina ja jakoina “sellaisiin kuin me” ja “sellaisiin

kuin nuo”. Luokkaerot näkyvät kätkeytyneinä arkipäiväisiin sosiaalisiin toimintoihin. (Bottero, 2004.) Koska luokkaerot ovat siten pehmenneet, kuvaa sosioekonomisen aseman käsite paremmin yksilön paikkaa nyky-yhteiskunnassa. Erityisesti tässä kirjallisuuskatsauksessa näen sosioekonomisen aseman käsitteen käytön kuvaavampana vaihtoehtona, sillä en rajaa aiheen tarkastelua esimerkiksi tietyn valtion kontekstiin. On kulttuurisidonnaista, kuinka vahva ja keskeinen rakenne luokka on, ja luokista käytetään myös eri nimityksiä eri maissa, kuten ”upper class” Iso-Britanniassa ja ”middle class” Yhdysvalloissa (Manstead, 2018).

Käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa termistö vaihtelee, ja samaa aihetta käsitellään usein tutkimuksesta riippuen muun muassa sosioekonomisen aseman, sosiaalisen luokan, luokan ja statuksen käsitteillä. Termit eivät ole tarkkarajaisia, eikä niitä voi irrottaa selkeästi toisistaan, vaan määritelmät vaihtelevat tutkimuskohtaisesti. Edellä mainitsemistani syistä käytän tässä kirjallisuuskatsauksessa johdonmukaisuuden nimissä sosioekonomisen aseman käsitettä.

2.1.2 Objektiivinen ja subjektiivinen sosioekonominen asema

Sosioekonominen asema määritellään sosiaalipsykologisesti yleensä ihmisen taloudellisen aseman, hankitun koulutuksen sekä ammatin perusteella. Objektiivinen sosioekonominen asema kuvaa ihmisen tosiasiallista pääsyä näiden resurssien pariin. (Destin ym., 2017.) Objektiivista sosioekonomista asemaa voidaan mitata erilaisilla tavoilla. Tämän kirjallisuuskatsauksen fokuksessa olevan ryhmän eli korkeakouluopiskelijoiden kohdalla sitä mitataan usein vanhempien koulutuksen perusteella (esim. Soria & Stebleton, 2012). Koska korkeakoulu voi toimia opiskelijalle sosioekonomista asemaa kohottavana tekijänä (Stephens, Markus & Phillips, 2014), keskityn kirjallisuuskatsauksessa pitkälti juuri vanhempien koulutuksen perusteella määriteltyyn opiskelijoiden sosioekonomiseen taustaan, eli siihen, millaisesta sosioekonomisesta asemasta he ovat kasvaneet ja eläneet ennen korkeakouluun pääsyään.

Perustelin edellisessä alaluvussa, miksi sosioekonominen asema on nykykontekstissa osuvampi käsite kuin luokka. Tätä osoittaa myös se, että ihmiset ovat taipuvaisempia

sanoittamaan identiteettiään sosioekonomisen aseman terminologialla kuin luokkatermein. Tämä johtunee siitä, että ihmisillä on melko hyvä käsitys siitä, miten heidän asemansa vertautuu muihin ihmisiin, kun taas perinteisen luokkajaon rajat ovat hämärtyneet yhteiskunnallisen muutoksen myötä myös ihmisten ajattelussa. Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa keskiössä on usein juuri itse arvioitu eli subjektiivinen sosioekonominen asema. (Manstead, 2018.)

Subjektiivinen sosioekonominen asema tarkoittaa ihmisen omaa käsitystä siitä, millainen hänen sosioekonominen asemansa on suhteessa muihin ihmisiin nähden. Subjektiivinen asema perustuu siihen, mihin kohtaan sosiaalista hierarkiaa ihminen asettaa itsensä. Yleisimmin subjektiivista asemaa mitataan "the MacArthur Scale of Subjective Socioeconomic Status" -asteikolla. Asteikko kuvastaa tikkaita, joissa on 10 poikkipuuta, jotka edustavat yhteiskunnan tai yhteisön tasoja tulojen, koulutuksen ja ammatin suhteen. Ihmisiä pyydetään asettamaan itsensä poikkipuulle, joka heidän mielestään kuvastaa heidän asemaansa parhaiten. (Kraus & Stephens, 2012.)

Subjektiivinen sosioekonominen asema on yhteydessä muun muassa terveyteen ja hyvinvointiin, silloinkin, kun se ei vastaa henkilön objektiivista sosioekonomista asemaa. Subjektiivinen sosioekonominen asema on siis merkityksellinen mittari itsessään. Sitä voidaan kuitenkin käyttää myös objektiivisen sosioekonomisen aseman tilalla tilanteissa, joissa tietoa objektiivisesta sosioekonomisesta taustasta ei esimerkiksi haluta antaa. (Moss ym., 2023.)

2.2 Sosioekonominen identiteetti

Destin ym. (2017) ovat kehittäneet sosioekonomisen identiteetin (status-based identity) kuvaamista varten mallin, joka yhdistää sosiaalipsykologisia ja psykologisia identiteetikäsityksiä. Malli on viitekehys, joka kuvaa koettua sosioekonomista asemaa, sekä siihen liitettyä arvoa ja merkitystä. Se huomioi sosioekonomisen identiteetin joustavuuden ja siinä läpi elämän tapahtuvat muutokset. Teoria esittää yksilön sosioekonomisen identiteetin muodostuvan kolmen subjektiivisen sosioekonomisen aseman kokemuksen vuorovaikutuksessa. Nämä ovat yksilön senhetkinen, menneisyyden, sekä odotettu tuleva sosioekonominen asema. Identiteettiprosessit, joissa ihminen jäsentää käsitystään sosioekonomisesta

identiteetistään, kohdistuvat erityisesti muutoksiin näiden erilaisten sosioekonomisen aseman kokemusten välillä. (Mt.)

Ihmisellä on erilaisia välineitä työstää sosioekonomista identiteettiään. Narratiivinen identiteetti on kertomuksellinen tapa jäsentää ja selittää elämän siihenastista kulkua ja tärkeitä käännekohtia. Tulevaisuuden identiteetti pitää sisällään positiiviset ja negatiiviset odotukset siitä, millaisena näkee oman tulevaisuutensa. Tämänhetkistä sosioekonomista identiteettiä jäsennetään sosiaalisen identiteetin muotona. (Destin ym., 2017.)

Tajfel (1981) määrittelee sosiaalisen identiteetin ihmisen minäkuvan osana, joka perustuu ihmisen käsitykseen omista ryhmäjäsennyksistään erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä, sekä ihmisen näihin ryhmäjäsennyksiin liittämästä arvosta ja emotionaalisesta merkityksestä. Kuten alaluvussa 2.1.1 kuvasin, sosioekonominen asema pohjautuu luokkaan. Luokan on argumentoitu olevan sosiaalisen identiteetin kannalta keskeinen, ellei keskeisin, ryhmäjäsennyys (Marshall, Rose, Newby & Vogler, 1988). Koska sosioekonominen asema on keskeisesti luokkaan kiinnittynyt käsite, voidaan katsoa, että samantasoisien sosioekonomisen aseman jakavat niin ikään muodostavan sosiaalisen ryhmän. Sosioekonomiseen asemaan perustuva ryhmä jakaa keskenään arvoja ja kulttuurisia tapoja, mikä edesauttaa keskinäistä yhteenkuuluvuutta (Becker, Kraus, & Rheinschmidt-Same, 2017). Näin ollen kyseessä voidaan katsoa olevan merkityksellinen ryhmäjäsennyys, joka on osa sosiaalista identiteettiä.

2.2.1 Sosioekonomisen identiteetin muodostuminen

Sosioekonomisen identiteetin elementit ja tavat, joilla identiteettiä selitetään, eivät ole täysin itsenäisiä tai toisistaan riippumattomia. Destin ym. (2017) esittävät, että narratiivisen identiteetin keinoin ei ainoastaan selitetä menneisyyden tapahtumia, vaan myös kytketään ne nykyhetkeen. Vastaavasti sosiaaliseen identiteettiin liitetään nykyhetken, mutta myös läpi elämän tärkeäksi koettuja ryhmäjäsennyksiä, ja tulevaisuuden identiteetti kuvastaa identiteetin kehityskulkua kohti tiettyä pistettä. Myöskään menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden sosioekonomisen aseman elementit eivät muodostu ilman muiden elementtien vaikutusta. (Mt.)

Sosioekonominen identiteetti on siis kokonaisuus, jonka muodostavat tekijät ovat dynaamisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden sosioekonomista asemaa käsiteltäessä niiden muodostumisessa kuitenkin korostuvat eri tekijät.

Menneisyyden sosioekonominen asema pohjautuu sille, millaiseksi lapsuudenperheen sosioekonominen asema on koettu, ja millaiseen kulttuuriin, sosiaalisen ympäristöön ja arvoihin yksilö on kasvanut ja soisaalistunut. Joissain elämänvaiheissa ihminen saattaa siirtyä uuteen sosioekonomiseen asemaan, jolloin identiteetti muodostuu menneisyyden sosioekonomisen aseman sekä nykyhetken sosiaalisen ympäristön yhteensovittamisen prosessin lopputuloksena. (Destin ym., 2017.) Nykyhetken subjektiivista sosioekonomista asemaa määrittävät siis menneisyyden lisäksi valinnat ja pyrkimykset (esimerkiksi työpaikan vaihtaminen parempipalkkaiseen), joita yksilö on toteuttanut. Tulevaisuuden sosioekonomiseen asemaan vaikuttavat näiden lisäksi tehtyjen valintojen odotetut seuraukset, ja suunnitellut, mutta vielä toteutumattomat pyrkimykset.

Sosioekonomisen identiteetin työstäminen voi jatkua läpi koko elämän. Cornman ym. (2012) tutkivat, miten vanhemmat aikuiset (older adults) muuttavat subjektiivista sosioekonomista identiteettiään. He havaitsivat, että heidän tutkimansa aikuiset muuttivat kuuden vuoden aikajakson aikana asemaansa MacArthur-asteikolla keskimäärin 1,5 poikittaispuun verran. Esimerkiksi leskeksi jääminen oli yhteydessä subjektiivisen sosioekonomisen aseman madaltumiseen, mutta myönteiset tulevaisuudennäkymät talouden suhteen (positive economic outlook) johtivat subjektiivisen sosioekonomisen aseman paranemiseen. (Mt.)

Liitoskohdat menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden sosioekonomisten identiteettiulottuvuuksien välillä eivät ole selkeärajaisia ja helppoja, vaan vaativat työstämistä. Ihmisen tavat hahmottaa sosiaalista todellisuutta eivät välttämättä sovi hänen uuteen sosiaaliseen ryhmäänsä sopeutumiseen, jolloin hän kokee identiteettiepävarmuutta. (Destin ym., 2017.) Määrittelyn ja taustoitan sosioekonomisen identiteettiepävarmuuden käsitettä tarkemmin seuraavassa alaluvussa 2.2.2.

2.2.2 Identiteettiepävarmuus

Sosioekonomisen identiteettiteorian mukaan identiteetin muutoskohdissa eli vaiheissa, joissa siirrytään menneisyyden sosioekonomisesta asemasta kohti erilaista tulevaisuuden sosioekonomista asemaa, on todennäköistä kokea sosioekonomista identiteettiepävarmuutta. Identiteettiepävarmuus on seuraus vaikeuksista tuntea kuuluvansa sosiaaliseen ryhmään, johon on siirtymässä. Samanaikaisesti myös menneisyyteen jäämässä oleva ryhmä voi tuntua vieraalta, koska sosioekonomista siirtymää prosessoiva yksilö ei enää jaa samaa kokemusta myöskään sen ryhmän kanssa, johon aiemmin identifioitui. (Destin ym., 2017.) Käytännössä identiteettiepävarmuus johtuu siis siitä, etteivät yksilön objektiivinen ja subjektiivinen sosioekonominen asema ole linjassa toistensa kanssa. Tang & Tan (2022) nimittävät tätä sosioekonomisen aseman johdonmukaisuuden (class consistency) puuttumiseksi. Sosioekonomisen aseman epäjohdonmukaisuus on yhteydessä heikompaan subjektiivisen hyvinvointiin (Mt.).

Kulttuurisessa tutkimusnäkökulmassa käytetään käsitettä kulttuurinen epäsopivuus (cultural mismatch) kuvaamaan tilannetta, jossa ihmisen sosiaalisen ympäristön normit ovat ristiriidassa tämän omien, sisäistettyjen normien kanssa (Stephens, Townsend & Dittmann, 2019). Ilmiö tulee usein vastaan sosioekonomisen identiteetin muutoskohdissa, sillä sosioekonominen asema vaikuttaa siihen, millaiset kulttuuriset normit yksilö on omaksunut, ja erilaiseen sosioekonomiseen ryhmään siirryttäessä ryhmän normit eivät ole yhteensopivia yksilön omaksumien vanhojen normien kanssa. Kulttuurisen epäsopivuuden kokeminen aiheuttaa yksilölle epämukavuuden tunnetta. (Mt.)

Sekä sosioekonomisen aseman epäjohdonmukaisuus että kulttuurinen epäsopivuus liittyvät keskeisesti identiteettiepävarmuuteen. Käsitteissä on paljon päällekkäisyyttä, mutta ensimmäinen tarkastelee ilmiötä hivenen kognitiivisemmasta näkökulmasta ja jälkimmäinen taas kulttuurisemmasta. Sosioekonomisen identiteetin teoria ei kuitenkaan sitoudu vain jompaan kumpaan näkökulmaan, vaan on kehitetty kehykseksi, joka yhdistää erilaista aihepiirin sisällä tehtyä tutkimusta (Destin ym., 2017). Kuten jo luvun 2 alussa totesin, en tässä kirjallisuuskatsauksessa erottele

kognitiivista ja kulttuurista tutkimusnäkökulmaa, vaan esittelen aihepiirin tutkimusta monipuolisesti sosioekonomisen identiteetin näkökulmasta.

3 Korkeakoulu sosioekonomisena kontekstina

Lapsuuden ja nuoruuden sosioekonomisella asemalla on suuri merkitys siinä, miten sosioekonominen identiteetti pääsee kehittymään elämän aikana. Se määrittää ensimmäistä versiota sosioekonomisesta identiteetistä, ja toimii lähtöpisteenä narratiiviselle identiteetille, eli sille, miten identiteetti muuttuu elämänkaaren aikana (Destin ym., 2017). Se vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisina uudet sosiaaliset ympäristöt kohdataan (esim. Stephens ym., 2019) ja tätä kautta siihen, miten identiteetti pääsee kehittymään. Vahva sosioekonominen identiteetti tukee ehjää minäkuvaa, mikä ehkäisee stressiä ja lisää hyvinvointia (Destin ym., 2017).

Sosioekonominen asema vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen ja tälle tyypillisiin taipumuksiin (Kraus, Piff, Mendoza-Denton, Reinschmidt & Keltner, 2012). Matalampi sosioekonominen asema on yhdistetty taipumuksiin huomioida ulkoisia vaikuttimia ja antaa painoarvoa kontekstuaalisille selityksille sosiaalisista tilanteista. Korkeampi sosioekonominen asema taas indikoi päinvastaisia taipumuksia korostaa sisäisten tekijöiden vaikutuksia ja tulkita sosiaalisia tilanteita yksilölähtöisemmin. (Mt.) Kontekstuaaliseen eli tilannekohtaiseen ja solipsistiseen eli yksilölähtöiseen ajatteluun ohjaa kontrollin tunteen vahvuus. Vähäiset resurssit vähentävät tunnetta kontrollista, minkä vuoksi matala sosioekonominen asema on yhteydessä kontekstuaaliseen ja korkea solipsistiseen tapaan selittää sosiaalista todellisuutta. (Kraus, Piff & Keltner, 2009.)

Ylipäätään korkea sosioekonominen asema johtaa itsenäisemmän ja yksilöllisemmän minäkuvan syntymiseen (personally agentic self-concept), kun taas matalampi sosioekonominen asema enteilee yhteisöllisempää minäkuvaan (communal self-concept). Resurssien määrä on myös tämän taustalla. Matalassa sosioekonomisessa asemassa oleva joutuu tiedostamaan resurssien vähäisyyden ja siihen liittyvät uhat, mikä ohjaa tätä yhteisöllisyyteen ja mahdollisesti keskinäiseen riippuvuuteen muiden kanssa. Korkeassa sosioekonomisessa asemassa oleva taas ei ole resurssien

riittämisen armoilla, minkä takia hän kokee suurempaa kontrollin tunnetta, joka mahdollistaa yksilölläiset näkökulmat. (Kraus ym., 2012.)

Sosioekonomisella asemalla on siis merkittävä vaikutus ihmisen omaksumiin normeihin ja arvoihin. Ne näkyvät konkreettisesti käyttäytymisessä, ja viestivät näin sosioekonomista asemaa muille (Kraus & Keltner, 2009). Ne, joiden sosioekonominen asema on korkeampi, osoittavat keskustelutilanteessa eleissään vähemmän merkkejä läsnäolosta ja aktiivisesta kuuntelemisesta (engagement cues) ja puolestaan enemmän eleitä, jotka viestivät keskustelusta irtautuneisuutta, kuten esimerkiksi piirustelua tai esineiden näpertelyä (disengagement cues). Vaikka merkkien lähettäminen on tahatonta, vastapuoli pystyy ainoastaan niiden perusteella päättelemään keskustelukumppaninsa sosioekonomisen aseman suhteellisen tarkasti. (Kraus & Keltner, 2009.) Myös muutoin kuin keskustelutilanteissa ihmiset signaloivat sosioekonomista asemaansa erilaisin merkein (class signals), joiden avulla sosioekonominen asema on havaittavissa myös esimerkiksi pelkkien Facebook-profiilikuvien välityksellä (Becker ym., 2017).

Sosioekonomisen aseman osoittaminen käytöksellä luo tiettyyn luokkaan sidottuja sosiaalisia tiloja (class-specific social spaces) (Becker ym., 2017). Ihmisen ollessa sosioekonomisessa muutoksessa esimerkiksi matalasta sosioekonomisesta asemasta korkeampaan, hänen on siis helppo havaita olevansa sosiaalisessa tilassa, jossa hän ei sovi enemmistön joukkoon. Tällaiset tilanteet aiheuttavat identiteettiepävarmuutta (Destin ym., 2017). Identiteettiepävarmuus heikentää tyytyväisyyttä elämään (life satisfaction) (Tang & Tan, 2022), joten sillä on siis merkittävä vaikutus yksilön kokonaisvaltaiseen psykologiseen hyvinvointiin. Identiteettiepävarmuutta aiheuttavan prosessin eli sosioekonomisen siirtymän toteuttaminen voi kuitenkin onnistuessaan olla kannattava, sillä korkea sosioekonominen asema on yhteydessä parempaan subjektiiviseen hyvinvointiin (esim. Tan, Kraus, Carpenter & Adler, 2020).

Tyypillinen tapa nousta korkeampaan sosioekonomiseen asemaan on kouluttautuminen. Erityisesti matalasta sosioekonomisesta asemasta kouluttautuminen nähdään nimenomaan keinona pyrkiä toteuttamaan sosioekonomista siirtymää ylöspäin (esim. Bullock & Limbert, 2003). Tutkituimpia

sosioekonomisen identiteetin siirtymiä onkin matalasta sosioekonomisesta taustasta tulevan yksilön hakeutuminen korkeakouluun ja tähän liittyvä sopeutuminen uuteen sosioekonomiseen asemaan. Oppilaitokset ovatkin merkittäviä portteja (gateway contexts) sosioekonomiseen nousuun, sillä kouluttautuminen edesauttaa muun muassa korkeampipalkkaisten työpaikkojen saamista (Stephens ym., 2014).

3.1 Sopeutuminen korkeakouluun

Korkeakoulut ovat historiallisesti olleet saavutettavissa vain korkeista sosioekonomisista asemista (Soria & Stebleton, 2012) ja edelleen suuri osa opiskelijoista on kasvanut lapsuutensa ja nuoruutensa korkeassa sosioekonomisessa asemassa. Tämän seurauksena korkeakoulut ovat korkeaan sosioekonomiseen asemaan sidoksissa olevia sosiaalisia tiloja, joissa vallitsevat sen mukaiset normit (Stephens, Fryberg, Markus, Johnson & Covarrubias, 2012). Matalasta sosioekonomisesta asemasta tulevat joutuvat korkeakouluissa marginalisoiduiksi ja jäävät ulkopuoliseksi esimerkiksi sosiaalisesta elämästä (Reay, 2018).

On tutkittu, että opiskelijat, joilla on tausta matalassa sosioekonomisessa asemassa, saavat huonompia arvosanoja ja valmistuvat epätodennäköisemmin ajoissa (Phillips, Stephens, Townsend, & Goudeau, 2020). Identiteettiepävarmuuden vuoksi he ovat myös vähemmän tyytyväisiä elämäänsä, voivat huonommin, ja heillä on huonompi itsetunto ja minäkuva kuin opiskelijoilla, joiden sosioekonominen tausta on korkea (Feasel, Dover, Small & Major, 2023). Identiteettiepävarmuutta aiheuttaa se, ettei korkeakouluympäristö ole heille suotuista. Stephens ym. (2012) ovat tutkineet tätä ilmiötä yhdysvaltalaisissa korkeakouluissa kulttuurisen epäsovinnun teoriolla. He osoittivat tutkimuksessaan, että korkeakoulut Yhdysvalloissa asettavat eriarvoiseen asemaan ne opiskelijat, jotka tulevat matalammasta sosioekonomisesta asemasta, eli joiden kumpikaan vanhempi ei ole korkeakoulutettu.

Yhdysvaltalaisissa korkeakouluinstituutioissa käytössä olevia käytäntöjä ja opiskelijoihin kohdistettuja odotuksia ohjaavat korkean sosioekonomisen aseman kulttuuriin liittyvät itsenäisyyden arvoa korostavat normit. Lisäksi osoitettiin, että sosioekonominen asema vaikuttaa korkeakouluun hakeutumisen motiiveihin. Korkean aseman opiskelijoilla on itsenäinen minäkäsityksen malli (independent

model of self) ja itsenäisiä motiiveja, kun taas matalan aseman opiskelijoiden minäkäsitys ja motiivit olivat muista riippuvaisia ja yhteisöllisiä (interdependent). (Stephens ym., 2012.)

Nämä erot ovat sen taustalla, miten korkeakoulujen kulttuuriset normit vaikuttavat opiskelijan akateemisiin suorituksiin. Jos minäkäsityksen malli ei ole itsenäinen eikä näin sovi yhteen korkeakoulun kulttuurin kanssa, opiskelija kokee kulttuurista yhteensopimattomuutta ja siitä johtuvaa epämukavuutta, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, että opiskelija tulkitsee häneen kohdistetut vaatimukset ja hänelle annetut tehtävät vaikeiksi. Lopulta tämä johtaa siihen, että opiskelija suoriutuu opinnoistaan huonommin kuin opiskelijat, jotka eivät koe kulttuurista epäsopivuutta. (Stephens ym., 2012.)

Kulttuurisen epäsopivuuden aiheuttamasta identiteettipävarmuudesta johtuen matalasta sosioekonomisesta asemasta tulevien opiskelijoiden on akateemisten tavoitteiden eteen työskentelyn lisäksi työstettävä myös sosioekonomista identiteettiään ja ehjää minäkuvaa (Destin & Debrosse, 2017). Tämä kuluttaa opiskelijan voimavaroja ja heikentää siksi myös akateemista suoriutumista. Kun korkeakoulukulttuuri esitettiin opiskelijoille siten muotoiltuna, että se vastasi keskinäisriippuvaisia, yhteisöllisiä normeja, sosioekonomiseen asemaan liittyvät erot osaamisessa katosivat (Stephens ym., 2012). Tämän voidaan katsoa johtuvan siitä, että identiteetin työstämisestä syntyvä ylimääräinen rasite poistuu matalan sosioekonomisen aseman opiskelijoilta. Identiteettityön tuoma rasite luo uhan siitä, että kouluttautumisella alun perin tavoitellut muutokset voivat jäädä saavuttamatta.

Stephens ym. (2012) tutkivat kulttuurisen epäsopivuuden negatiivisia vaikutuksia akateemiseen suoriutumiseen toisen korkeakouluvuoden loppuun asti. Myöhemmin Phillips ym. (2020) totesivat, että negatiiviset vaikutukset eivät katoa edes neljän vuoden koulutuksen loppuun mennessä. Korkeakoulusiirtymässä kohdattavan epäsopivuuden vaikutukset kantavat pitkälle, eikä opiskelija totu uuteen sosiaaliseen ympäristöönsä korkeakoulu-uransa aikana, jos ei saa minkäänlaista tukea korkeakouluympäristöön kulttuuriseen sopeutumiseen (Mt). Edellä käsitellyt tutkimukset osoittavat, ettei tällaista tukea yleensä ole saatavilla.

Korkeakoulutus on tärkeä portti ylempään sosioekonomiseen asemaan siirtymiselle, mutta pelkästään koulutuksen saavutettavuus ei ole tarpeeksi mahdollistamaan matalasta sosioekonomisesta taustasta tulevalle opiskelijalle samoja etuja, kuin korkeasta asemasta tulevalle (Phillips ym., 2020). Jos ihminen jää kokemaan ympäristönsä kanssa yhteensopimattomuudesta johtuvaa identiteettiepävarmuutta, hän jää nykyisen ja tulevan sosioekonomisen identiteettinsä välille (Destin ym., 2017). Tällöin yksilö ei koe olevansa osa uutta sosiaalista ympäristöään, eikä korkeampi sosioekonominen asema hyödytä häntä.

Kokonaisvaltaisen sosioekonomisen siirtymän saavuttamiseksi myös sosioekonomisen identiteetin tulee onnistua muutoksessa. Keskeneneräisessä sosioekonomisen identiteetin muutoksessa identiteettiepävarmuus on uhka ihmisen minäkäsitykselle ja este tämän pyrkimysten saavuttamiselle (Destin ym., 2017). Identiteettiepävarmuus siis heikentää entisestään kokijansa mahdollisuuksia toteuttaa uuden sosioekonomisen asemansa itsenäisiä normeja. Tämä taas heikentää todennäköisyyttä sopeutua uuden sosioekonomisen aseman kulttuuriin.

Epämukavuuden ja jatkuvan identiteetin työstämisen muodostamaa psykologista taakkaa voi pahentaa myös se, että matala sosioekonominen asema on yhteydessä negatiivisiin arvioihin itsestä (negative self-evaluation) ja käsitykseen omasta alemmuudesta yhteiskunnassa verrattuna korkeassa sosioekonomisessa asemassa oleviin (Kraus & Park, 2014). Matala sosioekonominen asema on myös ryhmätasolla yhteydessä heikkoihin pystyvyysuskomuksiin oman ryhmän mahdollisuuksista vaikuttaa asemaansa (Becker ym., 2017). Kontekstuaalinen ajattelutapa johtaa käsitykseen siitä, ettei ryhmä voi kohentaa asemaansa, sillä huono asema johtuu ulkoisista seikoista. Tämä puolestaan johtaa poliittiseen epäaktiivisuuteen (Mt.).

Todennäköisesti siis matalasta sosioekonomisesta taustastaan kärsivät opiskelijat eivät aja etuaan esimerkiksi protestoimalla korkeakouluissa vallitsevia arvoja ja odotuksia. Kokonaisuuden osat siis mahdollistavat toistensa vaikutuksen, ja opiskelijat jäävät kärsimään hiljaa taustansa vaikutuksista.

3.2 Korkeakoulu yhteisö

Akateeminen suoriutuminen ei ole ainoa asia, johon sosioekonomiseen identiteettiin liittyvä eriarvoisuus ylettyy. Identiteettiepävarmuus haittaa myös sosiaalista elämää ja yhteisöllisyyttä. Kuten edellisessä alaluvussa osoitin, kulttuurinen epäsopevuus aiheuttaa epämukavuutta, mikä vähentää kuuluvuuden tunnetta (sense of fit) korkeakouluympäristössä (Stephens ym., 2012). Tämä vaikeuttaa yhteisön löytämistä ja siihen kuuluvuuden tunteen saavuttamista, mikä olisi tärkeä tukeva voima yhteisöllisen minäkäsityksen mallin omaavalle opiskelijalle.

Voi myös olla, että korkeakoulussa on hyvin vähän samanlaisesta sosioekonomisesta taustasta tulevia henkilöitä, mikä vaikeuttaa samaistuttavan seuran ja ystävien löytämistä. Erityisesti eliittiyliopistoissa matalasta sosioekonomisesta asemasta tulevien osuus on huomattavan pieni (Reay, 2018). Korkeasta sosioekonomisesta taustasta tulevien opiskelijoiden kanssa ystäväystymisen on todettu aiheuttavan huijarisyndroomaa matalasta sosioekonomisesta asemasta tuleville opiskelijoille. Tämä johtuu siitä, että läheiset ystävät ovat tyypillinen vertailukohta, ja korkeakoulun kulttuuriin paremmin sopeutuvan ystävän läheinen tarkastelu voi johtaa huomioon siitä, että korkeakouluun ”kuuluakseen” kuuluisi olla henkisesti sitoutuneempi siihen (have higher university engagement). (MacInnis, Nguyen, Buliga & Boyce, 2019.) Ystävyysuhteet oman sosioekonomisen aseman ulkopuolelle voivat siis entisestään heikentää sopeutumista korkeakouluun, vaikka ne muuten toisivat paljon positiivisia vaikutuksia yksilön elämään.

Korkeakouluympäristön sosiaalinen aspekti voi myös muilla tavoin vaikeuttaa matalan sosioekonomisen taustan opiskelijan asemaa. Feasel, Dover, Small & Major (2023) tutkivat syrjinnän roolia identiteettiepävarmuudessa. He osoittivat, että opiskelijat, jotka kokivat etnistä syrjintää sen lisäksi, että he saattoivat kokea sosioekonomiseen asemaan liittyvää syrjintää, kokivat ensimmäisen korkeakouluvuotensa jälkeen enemmän identiteettiepävarmuutta kuin sen alussa. Etninen syrjintä tehosti kulttuurisen epäsopevuuden kokemusta, mikä lisäsi identiteettiepävarmuutta. Myös identiteettiepävarmuuden seuraukset, kuten huonommat arvosanat, voimistuivat. (Mt.) Feasel ym. (2023) tutkivat etnistä

syryntää, mutta on luultavaa, että muunkinlainen intersektionaalinen syrjintä voi lisätä opiskelijan identiteettiepävarmuutta, kuten ableistinen tai seksistinen syrjintä sosioekonomisen syrjinnän ohella.

3.3 Työelämä

Olen käsitellyt korkeakouluopiskelijoiden välistä eriarvoisuutta tähän mennessä korkeakouluympäristön kontekstissa. Todellisuudessa sosioekonominen asema, sosioekonomiseen identiteettiin liittyvä identiteettiepävarmuus sekä näiden seurauksena syntyvä eriarvoisuus vaikuttavat myös korkeakoulusta valmistumisen jälkeen vielä pitkällä työelämässä. Pelkkä koulutuksen suorittaminen loppuun ja tutkinnon saaminen eivät riitä tasa-arvoistavaksi pätevyudeksi.

Bukodi, Goldthorpe, Halpin & Waller (2016) ovat osoittaneet brittiläisessä kontekstissa, ettei yksinomaan koulutukseen perustuva meritokratia määritä ihmisten sosioekonomisen aseman kehitystä työelämään siirtymisen jälkeen, kuten Bell (1972) on esittänyt tapahtuvan post-industriaalisissa yhteiskunnissa. Edes selkeää kehityskulkua kohti tämänkaltaista puhtaan meritokraattista työelämää ja sosioekonomista liikkuvuutta kohti ei ole havaittavissa (Bukodi ym., 2016). Tämä alleviivaa Phillipsin ym. (2020) argumenttia: pelkkä pääsy korkeakoulutuksen pariin ei riitä. Korkeakoulun jälkeisessäkin elämässä taustalla vaikuttavat sosioekonomisen taustan kulttuuriset tekijät.

Ammattimaisilla työpaikoilla (professional workplaces), joihin korkeakoulututkinnot pätevöittävät, vallitsevat tyypillisesti samat ylemmän sosioekonomisen aseman normit kuin korkeakouluissa. Työntekijöiltä odotetaan itsenäisyyttä, itseilmaisua ja oman polun raivaamista. (Stephens ym., 2019.) Kuten alaluvussa 3.1 käsittelin, Phillips ym. (2020) osoittivat, että korkeakoulussa kohdattava kulttuurinen epäsopivuus ei katoa neljän vuoden korkeakoulutuksen loppuunkaan mennessä. Sen sijaan tutkimus osoittaa, että eri sosioekonomisista taustoista tulleiden opiskelijoiden väliset erot sopeutumisessa kulttuuriin kasvavat korkeakoulussa opiskelemiseen käytetyn ajan aikana (mt). Kasvava ero sopeutumisessa johtuu siitä, että korkeakoulun kulttuuri vahvistaa korkean sosioekonomisen taustan opiskelijan itsenäisiä normeja, jotka siitä hyvästä kehittyvät yhä itsenäisemmiksi. Matalan

sosioekonomisen taustan opiskelija taas ei pääse yli epäsopivuuden luomista haasteista. (Phillips ym., 2020.)

Opiskelijoiden siirtyessä työelämään heitä siis yhä ohjaavat opitut normit, joista vain toisia pidetään arvossa työpaikoilla, joihin valmistuneet pyrkivät. Stephens ym. (2019) nostavat tavan hahmottaa ihmissuhteita esimerkiksi tekijöistä, jotka hidastavat matalan sosioekonomisen taustasta tulleita valmistuneita työelämässä. He näkevät ihmissuhteet keskinäisen riippuvuuden valossa; osana sitä, keitä he ovat. Itsenäisten arvojen valossa taas on tyypillistä odottaa, että ihmissuhteista saa jotain konkreettista henkilökohtaista hyötyä itselleen, ja käyttäytyä sen mukaisesti. Matalasta sosioekonomisesta taustasta tulevat voivat kokea tämän epäluontevana ja epämieluisana. (Mt.) Näin ollen he jäävät paitsi mahdollisuuksista edetä työpaikalla korkeampiin asemiin hyödyntämällä verkostoja, jotka on rakennettu käyttämällä ihmissuhteita omaksi urakehitykselliseksi hyödykseen.

Sosioekonomiset kulttuurinormit luovat eriarvoisuutta myös jo rekrytointivaiheessa. Sharps & Anderson (2021) osoittavat, että itsenäisyyden arvoja korostavan linssin läpi katsova rekrytoija aliarvioi matalasta sosioekonomisesta taustasta tulevan hakijan pätevyyttä ja älykkyyttä jo haastattelutilaisuudessa. Näin käy, jos hakija ei osoita käyttäytymisellään ja olemuksellaan epäyhtenäistä toimijuutta (disjoint agency), eli esimerkiksi varmuuden ja itseluottamuksen merkkejä. Korkeassa sosioekonomisessa asemassa kasvavat sosialisoidut tyypillisesti epäyhtenäisen toimijuuden malliin, kun taas matalassa sosioekonomisessa asemassa kasvavat sosiaalistuvat tyypillisesti yhtenäiseen toimijuuden malliin, joka mallaa muihin sopeutumista ja auktoriteetteihin alistumista. (Mt.)

Näin ollen siis matalassa sosioekonomisessa asemassa kasvanut nuori, joka pyrkii parantamaan sosioekonomista asemaansa korkeakoulutuksen avulla, ei välttämättä saa tavoitettaan toteutettua, vaikka hän valmistuisikin korkeakoulusta. Jos yksilö ei saa riittävästi tukea sosioekonomisen identiteetin muutoskohdissa, voivat hänen kohtaamansa haasteet olla ylitsepääsemättömiä ehjän identiteetin luomisen kannalta.

4 Lopuksi

Tässä kirjallisuuskatsauksessa olen käsitellyt korkeakouluttautumisen vaikutuksia sosioekonomisen identiteetin muutoksiin. Viitekehyksenä käytin Destin ym. (2017) kehittämää sosioekonomisen identiteetin teoriaa. Tutkimuskirjallisuuden avulla olen osoittanut, että matalasta sosioekonomisesta asemasta tulevat opiskelijat kärsivät merkittävästä identiteettipävarmuuden taakasta verrattuna korkeasta sosioekonomisesta asemasta tuleviin opiskelijoihin. Tämä johtuu siitä, että korkeakoulut, sekä myöhemmin tavoiteltavat työpaikat, toimivat pitkälti sellaisten normien mukaan, jotka tyypillisesti liittyvät korkeaan sosioekonomiseen asemaan ja ovat täten matalasta sosioekonomisesta asemasta tulevalle vieraita ja epäluonteivia. (esim. Stephens, 2012.)

Identiteettipävarmuutta aiheuttaa kulttuurinen epäsopivuus, joka johtuu siitä, etteivät yksilön normit sovi sosiaalisen ympäristönsä normien kanssa yhteen. Kulttuurisesta epäsopivuudesta koituu opiskelijoille epämukavuuden tunnetta ja kohtuutonta rasitetta, sillä se pakottaa yksilöä ohjaamaan voimavarojansa ehjän sosioekonomisen identiteetin ylläpitämiseen (Destin & Debrosse, 2017). Epäjohdonmukainen identiteetti aiheuttaa stressiä ja pahoinvointia (Destin ym., 2017).

Korkeasta sosioekonomisesta taustasta tulevat opiskelijat voivat käyttää voimavarojaan tehokkaammin muun muassa akateemisiin pyrkimyksiin, mikä lisää heidän etulyöntiasemaansa entisestään. Voidaan katsoa, että kohtuuttoman suuri psyykinen painolasti asettuu matalista sosioekonomisista asemista ponnistaneiden harteille, ja asettaa heidät näin systemaattisesti heikompaan asemaan aiheuttaen rakenteellista eriarvoisuutta.

Seuraavaksi on syytä tarkastella analyysini rajoituksia. En rajannut aiheen käsittelyä esimerkiksi minkään tietyn valtion kontekstiin, minkä vuoksi kirjallisuuskatsaus ei anna realistista kuvaa tietystä rajatusta todellisuudesta, vaan kerää yleismaailmallista tietoa eriarvoisuutta aiheuttavista mekanismeista. Suuri osa käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta on yhdysvaltalaisista tai isobritannialaisista, mikä lisää omat kulttuuriset kontekstinsa tuloksiin. Kuten Stephen ym. (2012) tuovat esille

käsitellessään korkeakoulujen normeja, Yhdysvalloissa vallitsevat yhteiskunnalliset arvot ja normit ovat maailman kärkiluokkaa individualistisuudessaan.

Brittikontekstissa taas luokan ja tätä kautta sosioekonomisen aseman merkitys on hyvin keskeinen ja vankkumaton (Evans & Mellon, 2016).

Esimerkiksi Suomessa yhteiskunta ei arvota individualismia ja itsenäisyyttä aivan yhtä korkealle kuin Yhdysvalloissa, ja Suomen pohjoismaalainen hyvinvointimalli on suojannut kansaansa syviltä sosioekonomisilta eroilta. On myös huomionarvoista, että Suomessa korkeakouluttautuminen on käytännössä maksutonta ja sen historia on tuorempi kuin esimerkiksi Iso-Britanniassa. Tämän pohjalta voidaan tehdä hypoteettinen oletus, että suomalaisissa korkeakouluissa on todennäköisesti jonkin verran enemmän sosioekonomista moninaisuutta kuin esimerkiksi yhdysvaltalaisissa. Näiden seikkojen vuoksi on todennäköistä, ettei korkeakoulutukseen Suomen kontekstissa liity yhtä voimakkaita tai selkeitä vaikutuksia, kuin mitä tässä kirjallisuuskatsauksessa olen käsitellyt.

Tutkimuskentällä voisi tehdä kattavampaa tutkimusta eri kulttuurisissa konteksteissa ja vertailla identiteettiä ja eriarvoisuuden eriarvoistavia vaikutuksia niiden välillä. Suomi ja muut Pohjoismaat ovat kiinnostava tarkastelun kohteita maksuttoman korkeakoulutuksen saralta. Myös vastaavanlainen tutkimus jostain kulttuurisesta kontekstista, jossa vallitsee yhteiskunnallisesti kollektiiviset arvot, olisi hyvä laajennus tutkimuskenttään.

Tämä kirjallisuuskatsaus osoittaa, että korkeakoulukontekstit tuottavat sosioekonomiseen identiteettiin liittyvää eriarvoisuutta. Tutkijat ovat esittäneet lähtökohtia interventioille asian ratkaisemiseksi: korkeakoulut voisivat muovata kulttuuriaan ja viestiä useampia kuin yhtä oikeaa tapaa olla opiskelija. Yhteisöllisiä arvoja tulisi sisällyttää enemmän kulttuuriin, mutta myös opintojen sisältöihin ja tavoitteisiin. (Stephens ym., 2012.) Myös interventio, joka edesauttaisi matalasta sosioekonomisesta asemasta korkeakouluun hakeutuneita ystäväystymään keskenään samassa tilanteessa olevien yksilöiden kanssa voisi vähentää kulttuurisen epäsopivuuden tunnetta (MacInnis ym. 2019). Korkeakoulutuksen tasa-arvoisuuden vuoksi on tärkeää purkaa tämä eriarvoisuusmekanismi.

Lähteet

Becker, J. C., Kraus, M. W., & Rheinschmidt-Same, M. (2017). Cultural Expressions of Social Class and Their Implications for Group-Related Beliefs and Behaviors. *Journal of Social Issues, 73*, 158–174.

Bell, D. (1972). On meritocracy and inequality. *The Public Interest, 29*, 29–68.

Bottero, W. (2004). Class Identities and the Identity of Class. *Sociology, 38*, 985–1003.

Bukodi, E., Goldthorpe, J. H., Halpin, B., & Waller, L. (2016). Is Education Now Class Destiny? Class Histories across Three British Birth Cohorts. *European Sociological Review, 32*, 835–849.

Bullock, H. E., & Limbert, W. M. (2003). Scaling the Socioeconomic Ladder: Low-Income Women's Perceptions of Class Status and Opportunity. *Journal of Social Issues, 59*, 693–709.

Cornman, J., Goldman, N., Collins, A., Gleib, D., Hurng, B., & Weinstein, M. (2012). Do adults adjust their socio-economic status identity in later life. *Ageing & Society, 32*, 616–633.

Destin, M., & Debrosse, R. (2017). Upward social mobility and identity. *Current Opinion in Psychology, 18*, 99–104.

Destin, M., Rheinschmidt-Same, M., & Richeson, J. A. (2017). Status-Based Identity: A Conceptual Approach Integrating the Social Psychological Study of Socioeconomic Status and Identity. *Perspectives on Psychological Science, 12*, 270–289.

Evans, G., & Mellon, J. (2016). Social Class: Identity, awareness and political attitudes: why are we still working class? *British Social Attitudes, 33*.

Feasel, S. H., Dover, T. L., Small, P. A., & Major, B. (2023). Discrimination and Perceived Cultural Mismatch Increase Status-Based Identity Uncertainty. *Personality & Social Psychology Bulletin: Journal of the Society for Personality and Social Psychology*.

Kraus, M. W., & Keltner, D. (2009). Signs of Socioeconomic Status. *Psychological Science*, *20*, 99–106.

Kraus, M. W., & Park, J. W. (2014). The undervalued self: social class and self-evaluation. *Frontiers in Psychology*, *5*, 1404.

Kraus, M. W., Piff, P. K. & Keltner, D. (2009). Social Class, Sense of Control, and Social Explanation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *97*, 992-1004.

Kraus, M. W., Piff, P. K., Mendoza-Denton, R., Rheinschmidt, M. L. & Keltner, D. (2012). Social Class, Solipsism, and Contextualism. *Psychological Review*, *119*, 546–572.

Kraus, M. W. & Stephens, N. M., (2012). A Road Map for an Emerging Psychology of Social Class. *Social and Personality Psychology Compass*, *10*, 642–656.

Manstead, A. S. R. (2018). The psychology of social class: How socioeconomic status impacts thought, feelings, and behaviour. *British Journal of Social Psychology*, *57*, 267–291.

Marshall, G., Rose, D., Newby, H. & Vogler, C. (1988). *Social Class in Modern Britain*. Lontoo: Hutchinson.

MacInnis, C. C., Nguyen, P., Buliga, E., & Boyce, M. A. (2019). Cross-Socioeconomic Class Friendships Can Exacerbate Imposturous Feelings Among Lower-SES Students. *Journal of College Student Development*, *60*, 595–611.

- Moss, R. H., Kelly, B., Bird, P. K., & Pickett, K. E. (2023). Turning their backs on the “ladder of success”? Unexpected responses to the MacArthur Scale of Subjective Social Status. *Wellcome Open Research, 8*.
- Mulcahy, D., & Martinussen, M. (2023). Affecting advantage: Class relations in contemporary higher education. *Critical Studies in Education, 64*, 168–183.
- Phillips, L. T., Stephens, N. M., Townsend, S. M. & Goudeau, S. (2020). Access Is Not Enough. *Journal of Personality and Social Psychology, 119*, 1112–1131.
- Reay, D. (2018). Working class educational transitions to university: The limits of success. *European Journal of Education, 53*, 528–540.
- Sharps, D. L., & Anderson, C. (2021). Social class background, disjoint agency, and hiring decisions. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 167*, 129–143.
- Soria, K. M., & Stebleton, M. J. (2012). First-generation students’ academic engagement and retention. *Teaching in Higher Education, 17*, 673–685.
- Stephens, N. M., Fryberg, S. A., Markus, H. R., Johnson, C. S. & Covarrubias, R. (2012). Unseen Disadvantage. *Journal of Personality and Social Psychology, 102*, 1178–1197.
- Stephens, N. M., Markus, H. R., & Phillips, L. T. (2014). Social Class Culture Cycles: How Three Gateway Contexts Shape Selves and Fuel Inequality. *Annual Review of Psychology, 65*, 611–634.
- Stephens, N. M., Townsend, S. S., & Dittmann, A. G. (2019). Social-class disparities in higher education and professional workplaces: The role of cultural mismatch. *Current Directions in Psychological Science, 28*, 67–73.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: studies in social psychology*. Cambridge University Press.

Tan, J. X., Kraus, M. W., Carpenter, N. C. & Adler, N. E. (2020). The Association Between Objective and Subjective Socioeconomic Status and Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, *146*, 970-1020.

Tang, B. W., & Tan, J. J. X. (2022). Subjective social class and life satisfaction: Role of class consistency and identity uncertainty. *Asian Journal of Social Psychology*, *25*, 60-74.